

-mA OLUMSUZLUK BİÇİMİRİMİNİN “KİP”LE İLGİSİ VE OLUMSUZ FİİL ÇEKİMLERİNİN ADLANDIRILMASI SORUNU

*Fevzi KARADEMİR**

ÖZET

Dilbilgisi çalışmalarında, fiiller çekimlenirken -mA'nın kavramsal değeri kip ve çekim adlarına yansıtılır, ancak onun kip olgusuna ne tür bir katkı sağladığından neredeyse hiç söz edilmez. Olumsuz fiil çekimlerinin adlandırılmasında, olumsuzluğun çekimin hangi bileşenine isnat edileceği konusunda ortak bir yaklaşım sergilenmez. Bazı çalışmalarda, olumsuzluk fiil tabanının dışındaki kavramlara isnat edilerek mantıksal açıdan doğru olmayan adlandırmalar yapılır.

Bu çalışmada, -mA'nın kiple ilgisi değerlendirildi. Doğrudan veya dolaylı olarak kip olgusuna katkı sunan önemli bir bileşen olduğu belirlendi. Araştırmacıların ve öğretmenlerin olumsuz fiil çekimlerini nasıl adlandırdıkları saptandı. Adlandırmalarda sorun teşkil eden noktalara dikkat çekildi. Fiil çekimlerinin işlenişi ve adlandırılması konusunda öneriler sunuldu.

Anahtar Kelimeler: fiil çekimi, olumsuzluk, kip, zaman.

THE RELATION OF NEGATIVE MORPHEME “- mA” WITH MODALS AND THE PROBLEM OF NAMING THE CONJUGATION OF NEGATIVE VERBS

ABSTRACT

In grammar studies, when the verbs are conjugated, the conceptual value of “-mA” is reflected to modals and names of conjugation, but what sort of contribution it makes to modals is hardly mentioned. There is no common approach about which component of conjugation is negation to be dependent in naming

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. E-mail: fkarademir@gantep.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

conjugation of negative verbs. Since negation is dependent on components outside the base of verbs, logical wrong naming are done in some studies.

In the present study, the relation of “-mA” with modal is assessed. It has been determined that it is an important component contributing to modals directly and indirectly. How teachers and researchers name the negative inflection of verbs has been examined. Issues causing problems are noticed in naming. Recommendations related to the naming and functioning of verbs of conjugation are given.

Key Words: inflection of verbs, negativity, modal, tense.

0. Giriş

Çok bileşenli, bağlama göre değişkenlik arz eden ve daha çok derin yapıda işleyen “kip”in; tanımı, adlandırılması, kapsamı ve zamanla ilişkisi konularında, bilim adamları, farklı yaklaşımlar sergiler.¹

Üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de bazı kaynaklarda “fiilden fiil yapan olumsuzluk eki” olarak geçen -mA’nın “kip”le ilgisi ve kavramsal olarak çekim adlarına yansıtma şeklindedir.

Bu çalışmada, olumsuzlayıcı bir bileşen olan -mA’nın kiple ilgisi tartışıldı. İçinde bulunduğu bağlama göre, doğrudan veya dolaylı olarak kiplerin bir bileşeni olduğu belirlendi. Gramer eserlerinin olumsuzluğu çekim adlarına yansıtma konusundaki yaklaşımları değerlendirildi. Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin olumsuz fiil çekimlerini nasıl adlandırdıkları, Gaziantep il merkezindeki okul ve dershanelerde görevli Türkçe ve edebiyat öğretmenlerine yönelik yapılan bir anket çalışmasının verileriyle ortaya kondu. Gramer çalışmalarındaki yaklaşımlarla öğretmenlerin yaklaşımları üst üste konduğunda, olumsuz fiil çekimlerinin adlandırılmasında ortak bir yaklaşım sergilenmediği, olumsuzluğun çekim adına yansıtılmasında

¹Dilek kipleri zaman kavramı taşıyor mu (bk. Üstünova, 2004: 678-686), “kip”le “zaman” birbirinin yerine kullanılabilir mi (Vardar, 1998: 141), “birleşik zaman” adlandırması doğru mu (bk. Gülsevin, 1997: 215-224), Türkçe öğretiminde kip olgusu yeterince kavratılıyor mu (bk. Oymak, 2004: 1-18) gibi, tasarlama kiplerinden bildirme kiplerine değin “kip”le ilgili birçok konuda tartışmalar sürmektedir. (Ayrıca bk. Yaman, 1999: 13; Türkyılmaz, 1999: 1).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

mantıksal açıdan yanlışlıkların yapıldığı tespit edildi. Son olarak fiil çekimlerinin adlandırılması konusunda öneriler sunuldu.

1. -mA Biçimbiriminin “Kip”le İlgisi

Fiillerin devingen, akışkan tabiatları, onların bir kalıba dökülmeden birer dilbilgisel birim olarak kullanılmaları olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla ya mastar halinde yahut zaman, tarz ve kişi kavramı taşıyan biçimbirimlerle bir kalıba dökülerek kullanılırlar. Çekimlenmenin, biçimsel olarak tamamlanmanın² ifadesi olan bu kalıp(laşma), çoğu zaman kip olarak algılanmıştır/adlandırılmıştır. Günümüz dilbilim çalışmalarında ise kip, konuşanın eylemin işlenişi ile ilgili ruhsal durumunu, kişisel tutumunu yansıtan bir olgu olarak tanımlanır ve insanın ruhsal durumu sayısınca kip³ olduğu vurgulanır (Geniş bilgi için bk. Dilaçar, 1974: 159-17; Kocaman, 1983: 81-85; Oymak, 2004: 1-18; Sebzecioğlu, 2004: 18-33). Böyle bir kip olgusu, özü itibariyle çekimdeki biçimbirimlerle kodlanır, varlığı için çekim şarttır, çekime girmemiş bir fiili bağlamdaki hiçbir unsur kip olgusuna sahip kılamaz. Ancak çekim tek başına onu vermeye yetmez. Zira belirteçler, ünlemler, konuşma dilindeki durak, vurgu ve tonlamalar, jest ve mimikler, konuşma ortamı, çekimli bir fiildeki biçimsel ifadeyi derin yapıda tamamen değiştirebilir. Bu bakımdan kip, çekimle somutlaşan, ancak dil içi ve dil dışı diğer bağlamsal unsurlarla derinleşen bir olgu olarak değerlendirilmelidir (Geniş bilgi için bk. Dilaçar, agm.; Kocaman, agm.; Sebzecioğlu, agm.; Şahin, 2005: 649-654; Demirgüneş, 2008: 278-293; Kaya, 2004: 89-98).

Peki, olumsuzlayıcı bir bileşen olarak, -mA biçimbiriminin bu kip olgusuyla ilgisi nedir?

Bu ilgiyi belirlemek için öncelikle -mA'nın biçimbilgisel kategorisi ve görev adı ile ilgili başlıca yaklaşımları görmek gerekir.⁴

Banguoğlu, zaman, tarz, kişi ve sayı gibi, olumsuzluk (negation) ve soru (interrogation) kavramlarının da fiil çekiminde yer aldığını belirtir. Dilimizin, olumsuzluk kavramını fiilin çatısı içerisine

²Biçimsel tamlık/bitmişlik ile anlamsal tamlığı karıştırmamak gerekir. Çekimlenmiş bir fiil, biçimsel olarak tamdır. Ancak anlamsal olarak tam olmayabilir. Zira anlamda tamlık, fiilin görünüş olarak bitmişliğinden çok, muhatabın (okuyucu veya dinleyicinin) algısıyla, iletiyi tam olarak anlaması ile ilgilidir. Bu ise başta çekimli fiilin yeterli sayıda unsurla desteklenmesi ve çekimi oluşturan biçimbirimlerin anlam yüklerinin doğru biçimde çözülmesiyle mümkündür.

³Bu arada, konuluş anlamı itibariyle “kalıp, biçim” kavramına karşılık gelen ve bu anlamıyla çekime işaret eden “kip”in; sayısız ruhsal durumu ifade eden, cümle ve cümleler üstü birimler açısından değerlendirilmesi gereken (bk. Kocaman, 1983: 81-85) bir kategoriye terim olarak tam resmetmediğini de söylemek gerekir.

⁴(Ayrıca -mA'nın kökeni/oluşum süreci için bk. Buran, 2007: 306-311).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

aldığını, onu edilgen, dönüşlü vb. görünüşler gibi bir görünüş, olumsuz bir görünüş saydığını belirten araştırmacı, -mA biçimbiriminin fiilin görünüşündeki konumu için şunları söyler: “*Olumsuzluk eki olan -me- öbür görünüş eklerinden sonra, fakat bütün fiil çekim eklerinden önce gelir ve fiilin tabanına ait olur. Buna olumsuz taban (base negative) deriz. Öbür görünüşlerden farklı olarak olumsuz taban bütün fiil kök ve tabanlarından ve her görünüşteki fiilden kurulabilir.*” (Banguoğlu, 2000: 452-453).

İlhan da -mA'yı *olumsuz çatı eki* olarak adlandırır ve mAz/mAdAn türevleriyle beraber Türkçenin başlıca olumsuzluk ekleri arasında sayar (İlhan, 2005: 271-279).

Koç ise -mA biçimbirimini doğrudan fiil çekim eki olarak gösterir ve *eylem çekimi* tanımında olumsuzluğu çekimin bir parçası sayar: “*Eylemin çekim ekleriyle zaman, kişi, kip, sayı, olumluluk ve olumsuzluk belirterek girdiği değişik biçimlere eylem çekimi denir.*” (Koç, 1996: 96; 304-330).

Diğer taraftan Ergin, -mA ekini fiilden fiil yapan ekler içinde verir ve “*Menfilik fiilin gövdesine ait bir şeydir.*” der (Ergin, 1985: 201; 295).

“*Çekime girmiş fiilleri olumsuz bir anlatıma (şekle) sokabilmek için fiil kök veya gövdeleri ile fiil çekimi ekleri arasına -mA olumsuzluk eki getirilir.*” diyen Korkmaz da Ergin gibi, -mA'yı fiilden fiil türeten ekler arasında verir ve Türk dilinin en işlek türetme eki kabul eder. Korkmaz, -mA'nın bazı gramerlerde çatı eki olarak verilmesine karşı da şöyle der: “*-mA eki, öteki çatı ekleri gibi fiilin özne ve nesne ile olan bağlantısında yalnız biçim ve durum değişikliği yapmayıp fiile yeni bir anlam yüklediği için doğrudan doğruya türetme eki niteliğindedir.*” (Korkmaz, 2003: 128; 573).

Delice, Gülsevin ve Başdaş'ın görüşleri ise -mA'nın kategorisi ve görev adıyla ilgili birer yeni teklif niteliğindedir:

-mA ekinin fiilin var olan kök anlamına sadece olumsuzluk anlamı katarak genişlik kazandırdığını, fiili olumsuzlayan bu ekin anlam değiştirici değil anlam sınırlandırıcı olduğunu söyleyen Delice, fiille birlikte cümleyi de olumsuzlayan bu ekin “genişletme eki” olarak tanımlanmasının daha doğru olacağını vurgular (bk. Delice, 2002: 185-112).

Türkçenin eklerini, *Türetme ekleri, Tür değiştirici ekler, İşletme ekleri ve Kategori ekleri* olmak üzere dörde ayıran Gülsevin, -mA'yı, +lAr, +gil, +Cık, +CAğIz, +CAcIk, +Incl, +(ş)Ar, +ImsI, +Imtrak, +sI, +CA ekleri ile birlikte *Kategori ekleri* arasında,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

olumsuzluk kategorisinde değerlendirir. Gülsevin, sözlüksel kelime türetmeyen, kelimelerde tür değişikliği yapmayan, cümle içinde öge belirlemek ve ilişki kurmak gibi bir fonksiyonları olmayan ekler olarak tanımladığı *Kategori ekleri için “Kelime bu ekleri almadan önce ne görev üstlenmişse, bu ekleri alınca da aynı durum devam eder. Eklendikleri kelimelerin kendileri ile sınırlı kalan değişik özellikler katarlar.”* ifadesini kullanır (Gülsevin, 2004: 1267-1283).

Başdaş ise, -mA biçimbirimini fiilde köklü bir anlam ya da tür değişikliği değil, kısmî değişiklik yaptığı için, işlev ve kullanılışı bakımından, yapım ekleriyle çekim eklerinin kesişme noktasında bir “ara ek” olarak değerlendirir (bk. Başdaş, 2006: 400-406).

Yapım eklerinin yeniden sınıflandırılması gerektiğini söyleyen Üstünova da -mA’nın işlev açısından tam bir türetme eki özelliği göstermediğini bildirir ancak ek için bir ad teklifinde bulunmaz (Üstünova, 2004: 173-182).⁵

Görüldüğü üzere -mA’nın görev adı için altı ayrı terim (*yapım eki, çekim eki, ara ek, kategori eki, çatı eki, genişletme eki*) kullanılmakta ve biçimbilgisel kategorisi için *yapım eki, çekim eki* ve *ara ek*⁶ olmak üzere üç ayrı noktaya işaret edilmektedir. -mA’nın biçimbilgisindeki konumunu belirlemede yaşanan kararsızlığı yansıtan bu durum, onun sıra dışı bir biçimbirim olduğunun açık işaretidir. -mA’yı sıra dışı kılan ise, yukarıda da ifade edildiği üzere (bk. Başdaş, 2006: 400-406) onun hem yapım hem de çekim ekleriyle kesişen özellikler taşımasıdır.

Bu özellikleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Yapım ekleriyle kesişen özellikleri:

•Çekim eklerine göre, yerinin fiil tabanına daha yakın, fiille bağının daha içsel olması, fiilin bildirdiği oluş ve kılışın akışını değiştirerek olumsuzlaması,

•Oluşturduğu olumsuz biçimin taban işlevi görüp master eki alması,

⁵Sıralanan görüşler -mA’nın kategorisini belirlemeye yöneliktir. Börekçi ise -mA için kullanılan “olumsuzluk eki” terimindeki “olumsuzluk” göstergesini tartışmaya açar. Araştırmacı, olumluluk ve olumsuzluk terimlerinin kullanımını duyuşsal (thmique, thmic) açıdan uygun bulur ancak, dil bilgisel terim olarak, Türkçe öğretimi bakımından, uygun bulmaz. Bu nedenle “olumsuzluk eki” yerine “kılmama-olamama eki” terimini önerir (bk. Börekçi, 2001: 45-61).

⁶*kategori eki, çatı eki, genişletme eki* adlandırmalarının her birinden kastedilen mana bütünü aynı olmasa da bu adlandırmaların temelinde, -mA’yı yapım ekleri ile çekim ekleri arasında, onlardan ayrı bir noktada değerlendirme çabasının yattığını düşünüyoruz.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Çekim ekleriyle kesişen özellikleri:

- Fiil tabanında, olumsuzluk dışında, kavramsal bir değişim yapmaması,
- Olumsuzladığı fiilin yeni bir fiil hüviyeti ile sözlükte yer almaması.
- Olumsuz fiillerin geniş zamanlı birinci kişi çekimlerinde, zaman eki düştüğünden, zaman işlevini yüklenmesi (gel-me-m; gel-me-y-iz),
- İkinci ve üçüncü kişilerde zaman ekiyle iç içe geçmesi (gel-mez-sin; gel-mez; gel-mez-siniz; gel-mez-ler),
- Emir ikinci kişi çekimlerinde, emir işlevini de yüklenmesi (gel-me),
- Şimdiki zaman çekimlerinde y'nin etkisiyle ünlüsü daralarak -mIyor şeklinde, -yor'la bütünleşmesi (y'nin geniş ünlüleri daraltma özelliği)⁷.

-mA'nın yapım ve çekim ekleriyle kesişen bu özellikleri onun kiple ilgisinin zeminini oluşturur. Eğer kip “*konuşanın, söyleyenin*⁸ (bir tümcede) bir olay, olgu, duruma ilişkin kişisel tutumunu/yorumunu belirten” (bk. Oymak, 2004: 1-18) bir kategori ise ki yaygın görüş bu yöndedir, o halde fiilin bildirdiği oluş ve kılışı olumsuzlayan, olumsuz taban türeten ve bu özelliği ile de yapım eklerine yaklaşan bir biçimbirim olarak, -mA'nın “tutum belirtme”de işlevi nedir?

Aşağıdaki örnekleri bu açıdan değerlendirelim:

⁷ -mA'nın hem türetici hem de çekimleyici bir ek işlevi görmesi, doğal olarak fiil konusuna farklı ifadelerle yansımıştır. *Olumsuz fiil, olumsuz taban* ve sözlük maddesi olmayan ama pratikte yaygın kullanımı olan (...)*memek fiili* gibi ifadeler onun türetici özelliğinin bir yansıması iken; *fiilin olumsuz çekimi, olumsuz çekim* gibi ifadeler de onun çekim özelliğinin -fiili olumsuzlayarak çekimlediğinin- birer yansımasıdır. Diğer taraftan *olumsuz fiil çekimi* gibi bir ifadede olumsuzluk, fiil ve çekimi birden kuşatırken, *olumsuz fiilin çekimi/çekimlenmesi* ifadesinde, tamlayanın belirtili hale getirilmesiyle, olumsuzluk fiile hasredilmiş ve -mA'nın türetici özelliğine dikkat çekilmiş olur. Bu nüanslı kullanımlar -mA'nın sıra dışı bir ek oluşunun gereğidir ve bizce olumsuzluk fiile isnat edildiği sürece, bu kullanımların hepsi de doğrudur.

⁸Korkmaz, kip tanımında, buna dinleyen ve kendisinden söz edileni de ekleyerek şöyle bir tanım yapmaktadır: “*Kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir.*” (bk. Korkmaz, 2003: 569).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Verdiğim kitabı oku-y-a-sın. (Konuşan 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini istiyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumlu.)

Kişiye özel mesajları oku-ma-y-a-sın. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini istemiyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumsuz.)

Verdiğim kitabı oku-malı-sın. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini gerekli görüyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumlu.)

Kişiye özel mesajları oku-ma-malı-sın. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmemesini gerekli görüyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumsuz.)

Verdiğim kitabı oku. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini emrediyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumlu.)

Kişiye özel mesajları oku-ma. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmemesini emrediyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumsuz.)

Keşke verdiğim kitabı oku-sa-n. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini kuvvetle arzuluyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumlu.)

Keşke kişiye özel mesajları oku-ma-sa-n. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmemesini kuvvetle arzuluyor. Konuşanın eylemin işlenişine yönelik tutumu olumsuz.)

Verdiğim kitabı oku-sa-n **memnun olurum**. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmesini diliyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumlu.)

Kişiye özel mesajları oku-ma-sa-n **memnun olurum**. (Konuşan, 2. kişinin okuma eylemini gerçekleştirmemesini diliyor. Konuşanın, eylemin işlenişine yönelik tutumu olumsuz.)

Bu çekimlerde, konuşanın eylemin işlenişi ile ilgili kişisel tutumunu ortaya koyması bakımından, -mA olumsuzluk biçimbirimin, -A-, -sA- ve -mAlI-'dan geri kalmadığı, kip olgusuna katkı sunan bir bileşen olarak değerlendirilebileceği açıktır (Ayrıca, olumsuzlamanın kip olgusu açısından önemi için bk. Kocaman, 1983: 81-85).

Bildirme kiplerinde 1. tekil ve çoğul şahısların dışında, olumsuzlama, konuşanın değil, fiili işleyen/işleyecek olan 2. ve 3. kişilerin iradi veya gayri iradi tercihlerinden kaynaklanır. Dolayısıyla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bu kiplerde oluş ve kılışın olumsuzlanması daha çok öznenin tutumunu gösterir. Bununla birlikte, konuşan, burada olumsuzlamayla ilgili tutumunu çeşitli belirleyicilerle hissettirebilir⁹:

Ahmet gel-ecek. (Konuşan, Ahmet'in içinde bulunulan zamandan sonra geleceğini haber veriyor. Konuşan sadece nakledici durumda.)¹⁰

Ahmet gel-me-y-ecek. (Konuşan, Ahmet'in içinde bulunulan zamandan sonra gelmeyeceğini haber veriyor. Konuşan, sadece nakledici durumda.)

İnşallah Ahmet gel-ecek. (Konuşan, Ahmet'in içinde bulunulan zamandan sonra gelme eylemini gerçekleştirmesini temenni ediyor. Konuşan, sadece nakledici değil. Eylemin işlenmesi konusunda konuşanın tutumu olumlu.)

İnşallah Ahmet gel-me-y-ecek. (Konuşan, Ahmet'in içinde bulunulan zamandan sonra gelme eylemini gerçekleştirmemesini temenni ediyor. Konuşan, sadece nakledici değil. Eylemin işlenmesi konusunda konuşanın tutumu olumsuz.)

Konuşan, eylemi işleyen (Bu bazen konuşanın kendisidir.) ve olumsuzluk ilişkisini her kip ve kişi için çeşitli cümlelerin derin yapısında çok boyutlu olarak ortaya koymak, başlı başına bir çalışmayı gerekli kıldığından yukarıdaki örneklerle yetiniyoruz.

Şimdi de -mA'nın kiple ilgisini, onun fiil çekim ekleriyle kesişen özellikleri açısından değerlendirelim:

Yukarıda da ifade edildiği üzere, -mA, geniş zaman (gel-**me**-m; gel-**mez**-sin; gel-**mez**) ve emir 2. kişi (gel-**me**) çekiminde olduğu gibi, yer yer somut olarak kip olgusunun ana zemini olan çekimle bütünleşir. -mA'nın bu özelliği, onun fiil kip ve çekimleri ile birlikte anılmasını zaruri hale getirir. Dolayısıyla ister çekim ister yapım eki kabul edilsin, sadece olumsuz fiillerin geniş zamanlı çekimlerinde de olsa, dilbilgisi çalışmalarında -mA olumsuzluk biçimbirimi, kiplerin/çekimlerin işlenişinde ve adlandırmasında öne çıkarılır. Bu durum, pratikte onun, herhangi bir yapım eki gibi fiil çekiminden bağımsız, kiple ilgisiz bir ek olarak değerlendirilmesinin mümkün

⁹*İyi ki Ahmet gelmedi.* gibi örneklerde konuşanla öznenin (1. kişilerde özne konuşandır.), olumsuzlama ile ilgili tutumları örtüşebilir. Burada özne iradi veya gayri iradi olarak eylemin işleniş konusunda olumsuz tutum sergilemiş, eylemi gerçekleştirmemiştir. Konuşan eylemin gerçekleşmediğini bildirirken olumsuzlanmasını "iyi ki" sözüyle onaylamaktadır.

¹⁰Ancak bu ifade, "*Ahmet gelecek!, başka yolu yok.*" şeklinde, ünlemli söylenirse, haber, konuşanın kesin emri haline gelir. Böyle bir çekimde, emir anlamı, zamanın önüne geçer.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

olmadığını gösterir. Ancak -mA, çekimin daimi elemanı olmadığı için (Fiilin çekime girmesi/yüklem için fiil çekim eklerinin gizli veya açık olarak kullanımı zaruriyken -mA’yla ilgili böyle bir zaruret yoktur.) çekimi oluşturan biçimbirimlerle ilişkisi geçici ve biçimseldir. Dolayısıyla kip olgusuna katkısı da yine fiil tabanı üzerinden gerçekleşir. Başka bir deyişle -mA, gerçekte kendinden sonra gelen zaman, tarz, kişi, sayı kavramlarını olumsuzlayamaz. Çekime yaydığı olumsuzluk akımı, olumsuzladığı fiil tabanından gelir. Konuyu örneklendirelim: “Çocuk ağlamıyor.” örneğinde Konuşan, çocuğun ağlama eylemini içinde bulunulan zamanda gerçekleştirmediğini bildiriyor. Dolayısıyla olumsuzlanan zaman değil eylemin kendisidir. “Çocuğum, ağlama!” örneğinde ise konuşan, çocuktan, ağlama eylemini gerçekleştirmemesini emir tarzında istiyor. Yine burada da konuşanın olumsuz tutumu, eylemin işleniş tarzına değil bizzat işlenişine yöneliktir. Dolayısıyla olumsuzlanan emir değil, eylemin kendisidir.

Özetlersek: Olumsuzlayıcı bir bileşen olarak fiil kök veya gövdesi ile çekiminin keşişim noktasında bulunan -mA; zaman, tarz, kişi, sayı bildiren diğer bağımlı biçimbirimlerle birlikte fiilin kılınış özelliğinin ikmaline katkı sağlayan bir biçimbirimdir. Kiple ilgisi, biri fiilin tabanı, diğeri çekimi üzerinden olmak üzere iki boyutludur.

Kip olgusuna katkısı daha çok taban üzerindedir. Oluşturduğu olumsuz taban, dilek-tasarlama kiplerinde, konuşanın fiilin işlenişine yönelik olumsuz tutumunu yansıtır. Bildirme kiplerinde ise olumsuzlama daha çok öznenen kaynaklanır. Bununla birlikte konuşan (Konuşan 1. kişilerde aynı zamanda öznedir.), eylemi bildirirken olumsuzlama ile ilgili tutumunu bağlamdaki unsurlarla yansıtabilir.

-mA’nın çekim üzerinden kiple olan ilgisi ise daha çok biçimseldir. Zira hakikatte -mA’yla olumsuzlanan onun bütünleştiği zaman, tarz gibi bileşenler değil, fiilin bildirdiği oluş ve kılıştır.

2. Olumsuz Fiil Çekimlerinin Adlandırılması Sorunu

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında, kip konusu genellikle fiil çekimleri üzerinden işlenir. Çekim/kip adları yazılır, ardından fiiller çekimlenir. Biçimbilgisel olarak da çekimli fiillerin (yüklemlerin) ek ve kök ayırımı yapılır ve her biçimbirimin görev adı yazılarak çekimin/kipin adı konur. Ancak adlandırmanın çekimi oluşturan biçimbirimlerin klasikleşmiş görev adlarına göre mi, yoksa bağlam içerisindeki işlevlerine göre mi yapılacağı konusu, önemli bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

sorun oluşturur. Özellikle birleşik çekimlerin nasıl adlandırılacağı, başlı başına bir tartışma konusudur.¹¹

Konuyla ilgili diğer bir sorun da –mA biçimbiriminin kavramsal olarak çekim adlarına yansıtılma şekli ile ilgilidir. Zira olumsuz fiil çekimlerinde, olumsuzluğun çekimin hangi bileşenine isnat edileceği konusunda karmaşa yaşanmakta, uygulamalarda, olumsuzluk, bazen fiilin tabanına, bazen zamanına, bazen çekimine, bazen de kipine isnat edilmektedir.

Bu bölümde, öncelikle başlıca gramer eserlerinin, ilk ve ortaöğretim kademelerindeki öğrenciler için yazılmış ders kitapları ve *Öğretmen Kılavuz Kitaplarının*, fiil çekimlerinde olumsuzluğu nasıl işledikleri, çekim adlarına nasıl yansıttıkları tespit edilecek, daha sonra söz konusu çalışmalarda bilgilerin uygulayıcısı konumunda olan Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin, olumsuz fiil çekimlerini ne şekilde adlandırdıkları bir anket çalışmasının verileriyle ortaya konacaktır. Son olarak da konuyla ilgili bazı öneriler sunulacaktır.

–mA'nın fiil çekimleriyle beraber işlenişini, bugüne dek yazılmış başlıca gramer eserlerimizden takip edelim:

Dil Devriminden önceki gramer kitaplarında konu şöyle işlenir:¹²

Türk dilinin Türkçe yazılmış ilk grameri sayılan (bk. Karabacak, 2002: V; Toparlı-İlgın, 2006: VII) *Müeyyessiretü'l-Ulûm*'da, fiiller, etken ve edilgen çatılı olarak, olumlu ve olumsuz biçimleri ile çekimlenir. Eserde olumsuz fiil çekimleri, *sîga-i mâzî*, *sîga-i hâl*, *sîga-i müstakbel* sırasında verilir ve şöyle adlandırılır: *Ma'lûm-ı nefyi'l-hâl (bilmez)*¹³, *mechûl-i nefyi'l-hâl (bilinmez)*, *ma'lûm-i nefyi müstakbel (bilmeye)*, *mechûl-i nefyi müstakbel (bilinmeye)*, *ma'lûm-ı te'kîd-i nefyi müstakbel (hergiz bilmeye)*, *mechûl-i te'kîd-i nefyi müstakbel (hergiz bilinmeye)*, *mechûl-i nehy-i gâyib (bilinmesün)*, *ma'lûm-ı nehy-i hâzır (bilme)*, *mechûl-i nehy-i hâzır (bilinme)*¹⁴ (Karabacak, 2002: 7-25). Bunlardan başka, eserde

¹¹Bu sorunun ele alındığı çalışmalarda kip, görünüş ve zaman kategorilerinin birbirine karıştırılmasından kaynaklanan adlandırma sorununa dikkat çekilir (bk. Sebzecioğlu, 2004: 18–33); hem ana dili hem de yabancılarla Türkçe öğretiminde yanlışlıklardan kurtulmak için Türkiye Türkçesindeki fiil zaman ve kip çekimlerinin yeniden incelenmesinin ve ayrıntılı bir şekilde sınıflandırılmasının gerekli olduğu vurgulanır (bk. Gülsevin, 1997: 215-224).

¹²Bu eserlerden yapılan alıntılarda, yazarların kullandıkları çeviri yazı işaretleri aynen korunmaya çalışıldı.

¹³Eserde fiilin diğer kişilere göre çekimleri de yapılmıştır.

¹⁴Burada edilgen çatının çekim içerisinde değerlendirildiğini görüyoruz. Aynı yaklaşım, *Kavâid-i Lisân-ı Türkî*'de de sergilenmiş, *Mechul Fiillerin Tasrihi*, *Fi'l-i*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

cehd-i mutlak, *cehd-i müstağrak* terimleri de kullanılır. Karabacak, birincisi için (*kesin olan*) *olumsuz geçmiş zaman*; ikincisi içinse (*kesin olmayan*) *olumsuz geçmiş zaman* karşılığını verir (Karabacak, 2002: 71).

“*Siga*, fiillerin sûreti demek olup, beş nevidir. *İhbâriyye*, *emriyye*, *iltizamiye*, *vücûbiyye*, *masdariyye*.”¹⁵ şeklinde bir kip tanım ve tasnifinin yapıldığı ***Kavâid-i Lisân-ı Türkî***’de, olumsuz fiil çekimleri, olumlu fiil çekimlerinden ayrı olarak verilir. *Fiillerin Sınıflara Tefriki* bölümünde *Menfi Fiillerin Tasrîfi* başlığı altındaki sıralama şöyledir: *ihbâriyye:hâl* (*sevmiyorum*), *mâzî-i şuhûdî* (*sevmedim*), *mâzî-i naklî* (*sevmemişim*); *emriyye* (*sevme*), *vücûbiyye* (*sevmemeliyim*), *iltizâmiyye* (*sevmeveyim*), *müstakbel-i irâdî* (*sevmem*), *müstakbel-i mecbûrî* (*sevmeyeceğim*), *masdariyye* (*sevmemek*), *fer'-i fi'l-i mübâlâğa* (*sevmeyci*) (Türkay, 1999: 34-51).

Üss-i Lisân-ı Türkî’de olumlu fiil çekimleri ile birlikte olumsuz fiil çekimleri de örneklendirilir: *Mâzî-i Şuhûdî-i Menfi* (*yapmadı*), *Mâzî-i Naklî-i Menfi* (*yapmamış*), *Hikâye-i Mâzî-i Menfi* (*görmemiş imiş*), *Hikâye-i Hâl-i Mâzî-i Menfi* (*görmedi idi*), *İktidârî Mâzî Menfisi* (*yapamadı*), *Muzâri'-i Menfi* (*görmez*); *Rivâyet-i Muzâri'in Menfisi* (*vermez imiş*), *Muzâri'-i Şartî(nin) Menfisi* (*geçmez ise*), *Muzâri(nin) Meçhûl-i Menfisi* (*alınmaz*), *Hâl-i Muzâri'(in) Menfisi* (*almıyor*), *Rivâyet-i Hâl-i Menfi* (*almıyor imiş*), *Hâl Şartı Menfisi* (*almıyor ise*), *İstikbâl Menfisi* (*olmayacak*), *İstikbâl Şartı Menfisi* (*olmayacak ise*), *Hikâye-i İstikbâl Menfisi* (*olmayacak idi*), *Fi'l-i Vücûbî Menfisi* (*gitmemeli*), *Nehy-i Hazır* (*gitme*) (Toparlı-İlgin, 2006: 17-33).

İlm-İ Sarf-ı Türkî’de fiillerin, kiplere göre çekimleri sıralanırken, nasıl olumsuz yapılacakları “*sevmemek*, *sevmedi*, *sevmez*, *sevmiyor*, *sevmeyecek*, *sevmemeli*, *sevmeye*, *sevme*, *sevmesin*” şeklinde sev- fiili çekimlenerek kısaca belirtilir (Toparlı-Yücel, 2006: 30).

Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri’nde¹⁶ kiplerin tanım ve tasnifinden sonra fiiller, *Müsbet-Menfi* başlığı altında değerlendirilir.

Müşâreketin Tasrîfi başlıkları altında edilgen ve işteş çatılı fiillerin çekimleri de yapılmıştır. (bk. Türkay, 1999: 46-47).

¹⁵Eserde, çekim (tasrif), “*bir fiili tekmil zamanları ile ve ta'yin olunan sıra ile okumaktır*” şeklinde zaman merkezli olarak tanımlanmakla birlikte örneklendirmede haber kipleri ile beraber tasarlama kiplerinin de çekimi yapılmıştır (bk. Türkay, 1999: 36-39).

¹⁶Korkmaz, bu eseri, içerik bakımından, 1928 yılında kurulmuş olan Türk Dili Encümeninin yayımladığı Muhtasar Türkçe Grameri’nin izinde hazırlanmış eserler arasında sayar (bk. Korkmaz, 2003: CXIII).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Kipler örneklendirilirken *Basit Sıygaların Menfileri* başlığı altında, *Mâzî-i Şuhûdî, Menfî* (görmedim); *Mâzî-i Naklî, Menfî* (görmemişsin); *Hâl Menfî* (görmüyorum); *Muzârî Menfî* (görmem); *İstikbâl Menfî* (görmeyeceğim); *Fi'l-i Vücûbî, Menfî* (görmemeliyim); *Fi'l-i İltizâmî, Menfî* (görmeyeyim); *Nehy-i Hâzır* (görme); *Nehy-i Gaaib* (görmesin) şeklinde olumsuz fiil çekimleri de sıralanır (Gülensoy-Fidan, 2004: 160-167).

Şimdi de konuyu Dil Devriminden sonraki Türkçe dilbilgisi eserlerinden izleyelim:

Banguoğlu, fiil çekimi tablosunda fiillerin olumsuz biçimlerine yer vermez. Konuyu “*Olumsuz Fiiller ve Soru*” başlığı altında şöyle değerlendirir: “*Bunlar da dilimizde ayrı eklerle ifade olunurlar ve çekimli fiilin yapısında belli yerleri vardır. Ancak bunlar zaruri değil yerine göre işleyişi olan yapıklar sayıldıklarından (bilme-di-ler, bil-ir mi-sin-iz) fiil çekimi tablosuna alınmıyorlar*”. Olumsuz fiillerin geniş zamanlı çekimlenmelerinde, geniş zaman ekinin değişikliğe uğramasına da dikkat çeken araştırmacı, bu çekim için “*geniş zaman olumsuz çekimi*” ifadesini kullanır (Banguoğlu, 2000: 452-453).

-mA ekini fiilden fiil yapan ekler arasında gösteren ve “*Menfilik fiilin gövdesine ait bir şeydir.*” diyen Ergin, fiil çekimlerinde olumsuzluğa ayrıca bir vurgu yapmaz. -mA’nın, geniş zaman çekimlerinde, geniş zaman ile menfiliği birlikte karşıladığını dolayısıyla “*menfi geniş zaman eki*” durumunda olduğunu belirten araştırmacı, normal olmayan bu durumun Türkçede sonradan ortaya çıktığını ifade eder. Geniş zaman ikinci ve üçüncü kişi çekimlerinde kullanılan -mAz’ın eskiden birinci şahıslarda da kullanıldığını söyleyen Ergin, bunun da diğer çekimlerin menfileri yanında normal olmadığını, çekimin, menfi fiil gövdesine geniş zaman eki getirilerek değil, müspet fiil gövdesine “*menfi geniş zaman eki*” getirilerek yapıldığını belirtir.

Ayrıca -mAz’ın, -mA menfi ekiyle -z fiilden isim yapma ekinden meydana geldiğini ifade eden araştırmacı, bu ekin Türkçede başlangıçtan beri menfi partisip ve dolayısıyla geniş zaman eki olarak kullanılan tek ek haline geldiğini vurgular. Bu düşüncelerden hareketle “*Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur. Geniş zamanın menfisi vardır.*” diyen araştırmacı, buna sebep olarak da -maz, -mez menfi partisip ekinin geniş zaman eki haline gelmiş olmasını gösterir (Ergin, 1985: 201; 294-295).

Olumsuz fiil çekimlerini, “*haber ve dilek kipleri*”nden sonra “*Basit ve Bileşik Zamanlı Fiillerin Olumsuz Biçimleri*” başlığı altında

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

işleyen Dizdaroğlu, olumsuz fiil çekimlerinde geniş zaman ekinin değişime uğramasına dikkat çeker ve ek için “*geniş zamanın olumsuzluk takısı*” ifadesini kullanır (Dizdaroğlu, 1963:5- 24).

Ediskun, “Fiillerde Biçim” başlığı altında konuyu şöyle verir: “*Fiillerde biçim, işin yapılışını gösterir. Bu yapılaş bir bildirme, bir istek, bir dilek-şart, bir gereklik, bir emir ile ilgili olarak olumlu, olumsuz, olumlu-soru, olumsuz-soru biçimlerinde olabilir: Gidelim (olumlu istek)- okumaltıyız (olumlu gereklik)- koşma! (olumsuz-emir)- gidemez miyiz?(yeterliğin geniş zamanının olumsuz sorusu)- bilecek mi? (gelecek zamanın olumlu-sorusu) ... gibi.*”

-mA ekini fiilden fiil yapan ekler arasında gösteren Ediskun, fiil çekimlerini örneklendirirken fiillerin olumsuz ve soru biçimlerine de yer verir. Araştırmacı olumsuz fiillerin geniş zamanlı çekimleri içinse; “*Geniş zamanın olumsuzu, bugün, öbür zamanların ve kiplerin olumsuzlarına göre, çok ayrı yapıdadır.*” ifadesini kullanır (Ediskun, 1999: 226; 171-187).

Olumsuzluk ekini fiil çekim ekleri arasında değerlendiren ve olumsuzluğu fiil çekiminin bir bileşeni olarak zikreden Koç, olumlu fiil çekimlerinin sonunda, olumsuz fiil çekimlerini de sıralar, bu çekimler için *belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu, (gelecek) zamanın olumsuzu, geniş zamanın olumsuzu* gibi ifadeleri kullanır (bk. Koç, 1996: 96; 304-330).

Eylem köküne getirilen çekim eklerinin, eyleme *zaman, kişi, kip, sayı, soru, olumluluk ve olumsuzluk* bildiren yeni anlamlar kattığını belirten Hengirmen, fiilleri olumlu olumsuz ve soru biçimleri ile çekimler. Araştırmacı, fiillerin olumsuz biçimlerini çekimlerken, adlandırmada olumsuzluk terimini kullanmaz (Hengirmen, 1998: 218-225).

Çekimli eylemin; *olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru* olmak üzere dört biçiminin olduğunu söyleyen Bilgin, fiil çekimlerini sıralarken olumsuz biçimleri örneklemez. Ancak geniş zaman için “*Öteki tüm kiplerin olumsuzu ‘-me, (-ma)’ eki ile yapılırken, geniş zaman kipinin olumsuzu, birinci kişiler dışında ‘-mez (-maz)’ ekiyle yapılır.*” notunu düşer (Bilgin, 2006: 368-375).

-mA biçimbirimini fiilden fiil yapan ekler arasında gösteren Özçelik-Erten, fiillerin olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini çekimlerler. Araştırmacılar, fiil çekimleri ile ilgili olarak “*gelecek zamanın olumsuz şekli, geniş zamanın olumlu ve olumsuz şekilleri, isteğin olumsuzu, gerekliğin olumsuz soru şekilleri*” gibi ifadeler kullanırlar (Özçelik-Erten, 2005: 96; 140-164).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-mA'yı fiilden fiil türeten eklere dahil eden Korkmaz, onun i- ek fiili dışında yalın ve birleşik zamanlı bütün fiillerde kullanıldığını belirtir. Korkmaz, “şimdiki zaman kipi”ni işlerken “olumsuz çekimi” başlığında; geniş zaman kipi”ni işlerken de “olumsuz biçimiyle” başlığında olumsuz fiil çekimlerini de örneklendirir. Fiil çekimi cetvelinde sadece olumlu fiil çekimlerini örneklendiren araştırmacı, çalışmasında “*şimdiki zaman kipinin olumsuz çekimi*”, “*geniş zaman kipinin olumsuz çekimi*” ifadelerini kullanır. Korkmaz “*geniş zaman kipinin olumsuz çekimi*”nde -mAz biçimbirimini -mA-z şeklinde ayırır ve “*bu kipteki üçüncü teklik ve çokluk biçimleri, olumsuzluk ekinden sonra geniş zaman eki alınca, kipteki geniş zaman eki -z ile karşlanır.*” der (bk. Korkmaz, 2003:128; 573-780).

Kiplerle ilgili bölümde olumsuz fiil çekimlerine de yer veren Bozkurt, bu çekimler için “*Kipin olumsuz kullanımı, geniş zamanın olumsuzu*” gibi ifadeler kullanır (bk. Bozkurt, 2004: 89-114).

-mA biçimbirimini fiilden fiil yapan ekler arasında gösteren Keskin, kipleri işlerken olumsuz fiil çekimlerine yer vermez. Ancak geniş zamanla ilgili açıklamasında *geniş zamanın olumsuz çekimi ifadesini kullanır ve bu çekimde geniş zaman ekinin değişikliğe uğramasına dikkat çeker* (Keskin, 2003: 47-67).

Haber kiplerini, “*Gerçekleşen/gerçekleşmeyen olayların, hangi zaman kesiti içerisinde cereyan ettiğini belirlemeye yarayan kiplerdir.*” şeklinde tanımlayan Güneş, olumsuz fiil çekimlerini kısmen de olsa örneklendirir. Olumsuz fiil çekimleri için *olumsuzlaştırılmış fiiller* ifadesini kullanan Güneş, hem zaman hem de olumsuzluk ifadesi taşıdığına dikkat çektiği -mAz için “*geniş zamanın olumsuzu*” adlandırmasını yapar (Güneş, 1995: 198-2008).

Bir de ilk ve ortaöğretim kademelerindeki öğrenciler için yazılmış ders kitaplarından ve yardımcı kaynaklardan birkaçına bakalım:

Dilbilgisi (İlkokul 5) adlı çalışmada “*Fiillerin Olumlu, Olumsuz ve Soru Biçimleri*” başlığı altında olumsuz fiil çekimlerinin de olumlu fiillerinki gibi olduğu belirtilmiş, *geniş zaman kipinin olumsuz biçiminde bir farklılık olduğu* vurgulanmıştır (Köktürk, 1991: 127-128).

Tüm Ortaokul ve Liseler İçin Türkçe Dilbilgisi'nde -mA biçimbirimi fiilden fiil yapan ekler arasında gösterilmiş, olumsuz fiil çekimlerine yer verilmemiştir (Abak, 1993: 42-43).

Dilbilgisi Lise: I-II-III'te fiil çekimlerinden sonra “*Eylemlerde Olumsuzluk*” başlığı altında olumsuzluk konusu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

işlenmiş, geniş zaman çekiminde, diğer çekimlerden farklı olarak, olumsuzluk yüzünden biçimce bir değişimin olduğu ve kip ekininin değiştiği vurgulanmıştır (Gencan, 1992: 145-157).

İlköğretim birinci ve ikinci kademede dilbilgisi konuları Türkçe ders kitaplarına özlü olarak serpiştirilmiş, *Öğretmen Kılavuz Kitaplarında* da özet bilgiler verilmiştir. Konuların detaylandırılması ise daha çok öğretmenlere ve dolayısıyla sınıf içi etkinliklere bırakılmıştır. Örneğin, *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı*'nda çekimli fiilin, kipin tanımı yapıp fiil çekimleri örnekendirildikten sonra, öğretmenlere “*Öğrencilerinize fiillerin çekimli şekillerine -ma, -me yapım eki getirilerek olumsuz, “mi” soru edatı getirilerek soru yapıldığını örneklerle kavratınız*” tavsiyesi yapılmıştır (Kurul, 2007: 79-102).

Ortaöğretimde ise dilbilgisi konuları *Dil ve Anlatım* adı altında ayrı bir ders çerçevesinde verilmektedir. Ancak *Dil ve Anlatım* ders kitaplarında da dilbilgisi konularının, fazla detaya inilmeden, anlatımın (sözlü ve yazılı anlatımın) gölgesinde verildiği görülmektedir. Örneğin, kip konusunun işlendiği *Ortaöğretim 10. Sınıf Dil ve Anlatım Ders Kitabı*'nda konu 128-137 sayfaları arasında özlü olarak verilmiş, detaya inilmemiştir. Ancak görüşlerine başvurduğumuz öğretmenler, konuyu detaylı bir şekilde işlediklerini ifade etmişlerdir (2008: 128-137).

Yukarıdaki yaklaşımları özetleyelim:

•Dil Devriminden önceki eserlerin hepsinde olumlu fiil çekimleri yanında olumsuz fiil çekimleri de yapılmıştır. Olumsuzluk; *Müeyyessiretü'l-Ulûm, Üss-i Lisân-ı Türkî: Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* adlı eserlerde kipe; *Kavâid-i Lisân-ı Türkî*'de fiile isnat edilerek çekimler adlandırılmıştır. *İlm-İ Sarf-ı Türkî*'de ise çekimler yapılmış, adlandırma yapılmamıştır.

•Dil Devriminden sonraki başlıca gramer kitaplarında konu şöyle işlenmiştir: *Ediskun, Koç, Hengirmen, Özçelik-Erten ve Bozkurt* hemen her olumlu çekimin olumsuz örneğini de verirken, *Banguoğlu, Ergin, Dizdaroğlu, Korkmaz ve Güneş* bazı çekimlerin olumsuz örneklerini vermişlerdir. *Bilgin ve Keskin* ise olumsuz fiil çekimlerini örneklememişlerdir. Bu araştırmacıların hemen hepsi, sadece geniş zaman çekimiyle ilgili de olsa, olumsuz fiil çekimlerine dikkat çekmiş, ancak hiçbirisi olumsuz fiil çekimleri için tek tek adlandırma yapmamıştır.

•İlk ve ortaöğretim kademelerindeki öğrenciler için yazılmış ders kitapları ve yardımcı kaynaklarda da, *Tüm Ortaokul ve Liseler*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

İçin Türkçe Dilbilgisi hariç, olumsuz fiil çekimlerine dikkat çekilmiş, ancak detaylı bir adlandırma yapılmamıştır.

•Bu araştırmalarda olumsuz fiil çekimleri için yapılan başlıca adlandırmalar şunlardır: *olumsuzlaştırılmış fiiller; kiplerin olumsuzu, kipin olumsuz kullanımı; geniş zaman olumsuz çekimi, geniş zamanın menfisi, geniş zamanın olumsuzu, geniş zamanın olumsuzluk takısı, geniş zaman kipinin olumsuzu, geniş zaman kipinin olumsuz çekimi, geniş zaman kipinin olumsuz biçimi; şimdiki zaman kipinin olumsuz çekimi; (gelecek) zamanın olumsuzu; gelecek zamanın olumsuz şekli, belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu, olumsuz-emir; isteğin olumsuzu, gerekliğin olumsuz soru şekilleri; yeterliğin geniş zamanının olumsuz sorusu.*

•İncelenen gramer çalışmalarında, çekimler adlandırılırken olumsuzluğun, fiilin kök veya gövdesine mi, yoksa çekim veya kipe mi atfedileceği konusunda, Ergin'in dışında görüş belirten olmamıştır. **"Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur. Geniş zamanın menfisi vardır."** diyen Ergin, olumsuzluğun fiilin gövdesine ait olduğunu belirtmiş, -mA'nın geniş zaman çekimlerinde geniş zaman ile olumsuzluğu birlikte karşılaşmasını, sonradan ortaya çıkan anormal bir durum olarak değerlendirmiştir. (Ergin, 1985: 201; 294-295).¹⁷

Son olarak da Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin olumsuz fiil çekimlerini nasıl adlandırdıklarını görelim:

Olumsuz fiil çekimlerinin öğretmenlerce nasıl adlandırıldığına tespiti için aşağıda soru ve veri tablosu görülen bir anket düzenlendi.

¹⁷İlhan, "Türkçede Olumsuzluk" adlı çalışmasında, Ergin'in fiilden isim yapan ek olarak değerlendirdiği -mAz'daki -z'nin, geniş zaman eki r'den dönüşme olduğunu belirtmiş ve olumsuzluğun çekim adına yansıtılış şekliyle ilgili şöyle demiştir: "İstisnai olan bu durum dolayısıyla bazı gramer kitaplarımızda diğer zaman kip ekleri olumsuzluk ekiyle beraber alınmamasına karşılık, fiil köküne eklenen -mA olumsuzluk eki ve -z geniş zaman eki "-maz geniş zamanın olumsuzu" şeklinde bir ifade ile anlatılmaktadır. -mayacak 'gelecek zamanın olumsuzu', -masa 'şart kipinin olumsuzu' gibi kullanımlar olmadığına göre fiil çekimlerinde kullanılan -ma olumsuzluk eki ve -z geniş zaman ekini de ayırmanın usul açısından daha doğru olacağı kanaatindeyim." (İlhan, 2005: 271-279). Diğer taraftan araştırmacıların daha çok -mAz'a eğilmelerine karşın, Üstünova, 1. tekil şahıs çekimlerindeki -mA'ya dikkat çekmiş ve "(-mEm)'i tek biçimbirim olarak alıp ek+ek+ek kalıplaşması sonucu geniş zamanın olumsuzunun üçüncü tekil kişisi olarak adlandırmak kuralları yaşatmak adına daha tutarlı olacaktır." (Üstünova, 2004: 173-182) sözleriyle olumsuzluğu zamana isnat eden bir yaklaşım sergilemiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Aldıkları çekim eklerini dikkate aldığımızda, aşağıdaki fiillerin çekimlerini nasıl adlandırabiliriz?

1. Gel.	
2. Gelmeyeceğim.	
3. Geldim.	
4. Gelmem.	
5. Gelme.	
6. Gelmemişsin.	
7. Gelmiyor.	
8. Gelseydi.	
9. Gelmeyeydin.	
10. Gelmesen.	

1. Tablo: Fiil çekimi tablosu

Gaziantep il merkezindeki değişik okul ve dershanelerde görev yapan kırk beş Türkçe ve edebiyat öğretmenine uygulanan bu ankette, açık uçlu bir soru sorularak on adet fiil çekiminin adlandırılması istendi. Geleneksel dilbilgisi öğretiminde, fiil çekimleri genellikle bağlamdan ayrı tek fiiller üzerinden yapıldığından, çekimli fiiller, cümle unsurlarıyla birlikte verilmedi. Sadece olumsuz fiil çekimlerinin verilmesi, katılımcılar için yönlendirici olacağından, araya üç adet de olumlu fiil çekimi serpiştirildi.

Anket formları ziyaret edilen okullarda o an hazır bulunan öğretmenlerce, araştırmacının gözetiminde dolduruldu. Kırk beş formdan beşi, düzenli doldurulmadığından değerlendirme dışı bırakıldı. Adlandırmalardaki ince ayrımların görülebilmesi için öğretmenlerin yazım ve terim tercihlerine dokunulmadan, kırk formdaki veriler çalışmaya olduğu gibi aktarıldı.¹⁸ Çalışmada önce olumlu, daha sonra olumsuz fiil çekimleri verildi. Olumsuz fiil çekimlerinde sıralama olumsuzluğun çekim adına yansıtılıp yansıtılmadığına göre yapıldı. Olumsuzluğun yansıtıldığı adlandırmalar önce, diğerleri sonra sıralandı. Olumsuzluğun yansıtılmadığı adlandırmalar italik olarak belirtildi. Aynı

¹⁸ Sadece birkaç katılımcının kişileri belirtmek üzere kullandığı Romen rakamları, günümüz rakamları ile verildi.

adlandırmalar tek örnekle verildi. Kaç kişinin aynı adlandırmayı yaptığı parantez içinde kalın puntıyla belirtildi. Verilen çekimle büsbütün uyuşmayan adlandırmalar da siyah puntıyla işaretlendi.

Şimdi, okullarımızda fiil çekimleri öğretiminin nasıl yapıldığına da ışık tutan bu adlandırmalara bakalım:

Olumlu fiil çekimleri:

Gel:

emir kipi (6); emir kipi 2. tekil şahıs (çekimi) (4); 2. tekil kişi /şahıs emir (çekimi) (3); 2. tekil şahıs emir kipi (2); emir kipinin 2. tekil şahıs (2); 2. tekil şahıs emir/istek kipi; 2. tekil şahıs; 3. teklik şahıs emir; emir (2. tekil); emir 1. teklik şahıs; emir 2. tekil şahıs; emir çekimi; emir kipi (eki yoktur); emir kipi 3. tekil şahıs; emir kipi tekil 2. şahıs; emir kipi/ 2. tekil şahıs; emir; emir-istek 3. tekil kişi çekimi; gel- fiilinin emir kipi 2. tekil kişi çekimi; gel- fiilinin emir kipi, olumlu, 2. tekil şahıs; gelmek fiilinin emir kipinde 3. tekil şahıs çekimi; teklik 2. kişi emir-istek; çekimsiz; fiil kökü; kök (ek almamış hali); kök halinde ek almamış; kök.

Geldim:

görülen geçmiş zaman 1. tekil şahıs (3); görülen geçmiş zaman kipi 1. tekil şahıs (2); bilinen geçmiş zaman (1. tekil) (2); di'li (görülen) geçmiş zamanın 1. tekil şahıs (2); dili geçmiş zaman (2); gel- fiilinin (-di'li) geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimi (2); gel- fiilinin görülen geçmiş zaman 1. tekil kişi çekimi (2); görülen geçmiş zamanın 1. tekil şahıs çekimi (2); görülen geçmiş zaman 1. teklik kişi (2); 1. tekil şahıs geçmiş zaman; 1. tekil şahıs di'li geçmiş zaman; 1. tekil şahıs geçmiş zaman kipi; geçmiş zaman (görülen) 1. tekil şahıs; geçmiş zaman 1. tekil kişi çekimi; geçmiş zaman, 1. tekil şahıs; geçmiş zamanlı çekim; gel- fiilinin görülen geçmiş zamanda çekimi (1. tekil şahıs); gel(mek) fiili, görülen geçmiş zamanın 1. tekil şahıs; görülen (bilinen) geçmiş zaman 1. tekil şahıs; görülen (yaşanılan) geçmiş zaman 1. tekil şahıs; görülen geçmiş zaman (di'li geçmiş zaman) 1. tekil şahıs; görülen geçmiş zaman / 1. tekil şahıs; görülen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimi; görülen geçmiş zaman 1. tekil; görülen geçmiş zaman eki; görülen geçmiş zaman; görülen geçmiş zamanın 1. tekil çekimi; gelmek fiilinin 1. tekil şahısla görülen geçmiş zaman kipi ekiyle çekimlenmiş hali; görülen geçmiş zaman 1. tekil şahıs.

Gelseydi:

şart kipinin hikayesi 3. tekil şahıs (2); şartın hikayesi 3. tekil şahıs (2); **di-li geçmiş zaman şartı (2); görülen geçmiş zamanın**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

şartı 3. tekil şahıs (2); 3. tekil şahıs dilek kipinin hikayesi; 3. tekil şahıs geçmiş zaman; **birleşik zamanlı** şart kipinin hikayesi tekil 3. şahıs çekimi; di’li geçmiş zaman, dilek şart kipi, 3. tekil şahıs; dilek şart kipinin hikayesi, 3. tekil şahıs; dilek-şart kipinin (3.tekil) hikayesi (ekeylem); dilek-şart kipinin hikaye **birleşik zamanı**; dilek-şart kipinin hikaye birleşik zamanı; **geçmiş zamanın şartı 3. tekil kişi çekimi**; gel- fiili şart kipi ve di’li geçmiş zamanla **birleşik zaman** oluşturmuştur, 3. tekil şahısta çekimlenmiştir.; gel- fiilinin dilek-istek kipiyle geçmiş zaman 3. tekil şahıs çekimi; gel- fiilinin şartın hikayesinde 3. tekil kişi çekimi; gel(mek) fiili, şart kipinin hikayesinin 3. tekil şahısı; gelmek fiilinin dilek (istek) kipinin hikayesinin 3. tekil şahıs çekimi; gelmek fiilinin şart çekimi; dilek 3. tekil şahıs eki; imek fiilinin şart kipi çekimi 3. tekil şahıs; isteğin hikayesi 3. tekil şahıs; istek kipi-görülen geçmiş zaman 3. tekil şahıs; istek kipinin görülen geçmiş zaman 3. tekil kişi çekimi; şart ekinin hikayesi; şart kipinin hikayesi / 3. tekil şahıs; şart kipinin hikayesi, 3. tekil şahıs çekimi; şart kipinin hikayesi; şart kipinin hikayesinin 2. tekil çekimi; 2. tekil şahıs şart kipi; şart kipinin hikayesinin 3. tekil şahısı; şartın geçmiş zaman çekimi; şartın görülen geçmiş zamanda çekimi (3. tekil şahıs); şartın hikayesi; şartın **rivayet** eki 3. teklik şahıs; dilek-şart kipinin hikayesi; dilek şart kipinin olumsuz.

Olumsuz fiil çekimleri:

Gelmeyeceğim:

gel- fiilinin gelecek zaman olumsuz çekimi 1. tekil şahıs (2); gelecek zamanın olumsuz (2); 1. tekil şahıs gelecek zamanın olumsuz (2); gelecek zamanın olumsuz 1. tekil şahısı (2); 1. tekil şahıs/gelecek zaman olumsuz; 1. tekil şahıs olumsuz gelecek zaman; gel- fiilinin gelecek zamanlı olumsuz; gel- fiilinin gelecek zaman 1. tekil şahısta olumsuz çekimi; gel- fiilinin gelecek zamanının olumsuz (1. tekil şahıs); gel- fiilinin olumsuzunun gelecek zaman 1. tekil çekimi; gel(mek) fiilinin olumsuz, gelecek zamanın 1. tekil şahısı; gelecek zaman 1. tekil şahıs, olumsuz hali; gelecek zaman kipi, 1. tekil şahıs, olumsuz çekimi; gelecek zaman kipinin olumsuz çekimi 1. tekil şahıs; gelecek zaman olumsuz (1. tekil); gelecek zaman olumsuz 1. tekil şahıs; gelecek zamanın 1. tekil kişi olumsuz; gelecek zamanın olumsuz çekimi (1. tekil kişi); gelecek zamanın olumsuz /1. tekil şahıs; gelecek zamanın olumsuz 1. tekil şahıs; gelecek zamanın olumsuzunun 1. tekil çekimi; gelecek zamanın olumsuzunun 1. tekil şahısı; gelmek fiilinin gelecek zamanın 1. tekil şahıs çekiminin olumsuz; gelmek fiilinin olumsuzunun gelecek zaman 1. tekil kişi çekimi; olumsuz gelecek zaman 1. tekil; olumsuz gelecek zaman 1. teklik şahıs; *1.tekil şahıs gelecek zaman (2); gelecek zamanın 1. tekil*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

şahsı (2); 1. tekil şahıs gelecek zaman kipi; gel fiilinin 1. tekil şahısla gelecek zaman kipi ekiyle çekimlenmiş hali; gelecek zaman 1. tekil şahıs; gelecek zaman eki; gelecek zaman tekil 1. şahsın çekimi; gelmek fiilinin gelecek zaman 1. teklik şahıs çekimi; teklik 1. kişi gelecek zamanı.

Gelmem:

geniş zamanın olumsuzu 1. tekil şahıs (4); geniş zamanın olumsuzu (3); 1. tekil şahıs geniş zaman olumsuzu (2); 1. tekil şahıs geniş zamanın olumsuzu; geniş zamanın olumsuzu; gel- fiilinin geniş zaman 1. tekil şahısta olumsuz çekimi; gel- fiilinin geniş zamanının olumsuzu (1. tekil kişi); gel- fiilinin olumsuz geniş zaman 1. tekil şahıs çekimi; geniş zaman 1. tekil kişi olumsuzu; geniş zaman 1. tekil olumsuz; geniş zaman kipi, 1. tekil şahıs, olumsuz çekimi; geniş zaman kipinin olumsuz çekimi 1. tekil şahıs; geniş zaman olumsuz (1. tekil şahıs); geniş zaman olumsuz 1. tekil şahıs; geniş zaman olumsuzu (1. tekil kişi); geniş zaman, 1. tekil şahıs olumsuz çekimi; geniş zaman tekil şahıs çekimi-olumsuz; geniş zamanın 1. tekil şahsında olumsuzluk; geniş zamanın olumsuzu / 1. tekil şahıs; geniş zaman kipi ekinin olumsuzu 1. tekil şahısla çekimlenmiş; geniş zamanın olumsuzunun 1. tekil çekimi; geniş zamanın olumsuzunun 1. tekil şahsı; gelmek fiilinin geniş zaman 1. tekil şahıs çekiminin olumsuzu; teklik 1. kişi geniş zamanın olumsuzu; olumsuz geniş zaman 1. teklik şahıs; gel- fiilinin olumsuzunun geniş zaman 1. tekil kişi çekimi; gel(mek) fiilinin olumsuzu, geniş zamanın 1. tekil şahsı; gelmek fiilinin olumsuzluk çekimi; eylemin olumsuzu 1. tekil çekim; **şimdiki** zamanın olumsuzu 1. tekil şahıs; **istek** olumsuz 1. tekil şahıs; *geniş zamanın 1. tekil şahsı; geniş zaman 1. tekil kişi çekimi; 1. tekil şahıs emir kipi; 1. tekil şahıs emir/istek kipi.*

Gelme:

emir kipinin olumsuzu (6); **geniş** zamanın olumsuzu 2. tekil şahıs (2); 1. tekil şahıs emir kipinin olumsuzu; 2. tekil kişi emir-olumsuz; 2. tekil emir olumsuzu; emir kipi 2. tekil şahısla olumsuz çekimlenmiş; emir kipi (olumsuz) 2. tekil; emir kipi olumsuzu 2. tekil şahıs; emir kipi tekil 2. şahıs çekimi-olumsuz; emir kipi, 2. tekil şahıs olumsuz çekimi; emir kipi, 2. tekil şahıs olumsuzu; emir kipi, 2. tekil şahıs, (olumsuz emir kipi); emir kipi, 2. tekil şahıs, olumsuz çekim; emir kipinin 2. tekil kişi olumsuzu; emir kipinin 3. tekil şahsının olumsuzu (olumsuz fiil); emir kipinin 3. tekil şahsının olumsuzu; emir kipinin olumsuz çekimi 2. tekil şahıs; emir kipinin olumsuzu / 2. tekil şahıs; emir kipinin olumsuzu 3. tekil şahıs; emir kipinin olumsuzunun 2. tekil şahsı; emir olumsuz 2. tekil şahıs; gel- fiilinin olumsuz emir kipiyle çekimi; gel- fiilinin olumsuzunun emir kipi 2. tekil kişi çekimi;

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

gelmek fiilinin emir kipinde 2. tekil şahıs çekiminin olumsuzu; olumsuz emir cümlesi 3. teklik şahıs; olumsuz emir kipi 2. tekil şahıs; teklik 2. kişi olumsuz emir-istek kipi; emir 2. tekil olumsuzluk eki; fiil kökü, olumsuzluk eki; *gelmek fiilinin emir çekimi*; 2. tekil şahıs emir kipi (2); 2. tekil şahıs emir/istek kipi; emir-istek 3. tekil kişi çekimi.

Gelmemişsin:

anlatılan geçmiş zaman olumsuzu 2. tekil şahıs (2); duyulan geçmiş zamanın olumsuzu 2. tekil şahıs (2); 2. tekil şahıs mişli geçmiş zaman olumsuzu; anlatılan geçmiş zaman 2. tekil olumsuz; anlatılan geçmiş zaman olumsuzu / 2. tekil şahıs; duyulan (öğrenilen) geçmiş zamanın olumsuzu 3. tekil şahıs; duyulan geçmiş zaman (olumsuz) 2. tekil; duyulan geçmiş zaman 2. tekil olumsuzluk; duyulan geçmiş zaman olumsuz çekimi (3. tekil); duyulan geçmiş zaman olumsuzu 2. tekil şahıs; duyulan geçmiş zamanın olumsuzu; duyulan geçmiş zamanın olumsuzunun 2. tekil çekimi; geçmiş zaman olumsuzunun 2. tekil çekimi; gel- fiilinin (-miş’li) geçmiş zaman olumsuz 2. tekil şahıs çekimi; gel- fiilinin geçmiş zaman 2. tekil şahısta olumsuz çekimi; gel- fiilinin olumsuzunun öğrenilen geçmiş zaman 2. tekil kişi çekimi; gel- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının olumsuzu (2. tekil şahıs); gel(mek) fiilinin olumsuzu, duyulan geçmiş zamanın 2. tekil şahıs; gelmek fiilinin duyulan geçmiş zaman 2. tekil şahıs çekiminin olumsuzu; gelmek fiilinin olumsuzunun geçmiş zaman 2. tekil kişi çekimi; miş’li (öğrenilen) geçmiş zamanın 2. tekil şahsının olumsuzu; miş’li geçmiş zaman, olumsuzluk eki, 2. tekil şahıs; miş’li geçmiş zamanın 2. tekil şahsının olumsuzu (olumsuz fiil); olumsuzun geçmiş zaman çekimi 3. tekil kişi; öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanın olumsuzu 2. tekil şahıs; öğrenilen geçmiş zaman 3. teklik şahıs olumsuz; öğrenilen geçmiş zaman kipi, 2. tekil şahıs olumsuz çekimi; öğrenilen geçmiş zaman kipinin olumsuz çekimi 2. tekil kişi; öğrenilen geçmiş zaman olumsuzunun 3. tekil şahıs; öğrenilen geçmiş zaman tekil 2. şahıs çekimi-olumsuz; öğrenilen geçmiş zaman, 2. tekil şahıs olumsuz çekimi; teklik 2. kişi öğrenilen geçmiş zaman olumsuzu; 2. tekil şahıs **rivayetin** olumsuzu; 2. tekil şahıs anlatılan geçmiş zaman kipi; 2. tekil şahıs anlatılan geçmiş zaman; öğrenilen geçmiş zamanın 2. tekil kişi çekimi; öğrenilen geçmiş zaman eki; *gelmek fiilinin öğrenilen geçmiş zaman 2. tekil şahıs çekimi.*

Gelmiyor:

şimdiki zamanın olumsuzu 3. tekil şahıs (6); gel- fiilinin olumsuzunun şimdiki zaman 3. tekil kişi çekimi (2); gel- fiilinin olumsuz şimdiki zaman 3. tekil şahıs çekimi; gel- fiilinin şimdiki zamanının olumsuzu (3. tekil şahıs); gelmek fiilinin şimdiki zaman 3.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

tekil şahıs çekiminin olumsuz; olumsuz şimdiki zaman 3. teklik şahıs; 3. tekil şahıs şimdiki zamanın olumsuz; şimdiki zaman (olumsuz) 3. tekil; şimdiki zaman 3. tekil şahıs olumsuz; şimdiki zaman kipi, 3. tekil şahıs olumsuz çekimi; şimdiki zaman kipinin olumsuz çekimi 3.tekil kişi; şimdiki zaman olumsuz çekimi 3. tekil şahıs; şimdiki zaman olumsuz / 3. tekil şahıs; şimdiki zaman olumsuz 3. tekil şahıs; şimdiki zaman olumsuzunun 3. tekil şahıs; şimdiki zaman tekil 3. şahıs çekimi-olumsuz; şimdiki zaman, 3. tekil şahıs olumsuz çekimi; şimdiki zaman, 3. tekil şahıs, olumsuzluk eki (-me,-ma); şimdiki zamanın olumsuz 2. tekil şahıs; şimdiki zamanın olumsuz; şimdiki zamanın olumsuzunun 3. tekil çekimi; şimdiki zaman kip ekiyle olumsuz olarak çekimlenmiş 3. tekil şahıs; olumsuz çekimin şimdiki zamanı; gel- fiilinin şimdiki zaman 3. tekil şahısta olumsuz çekimi; 2. *tekil şahıs şimdiki zaman kipi*; 3. *tekil şahıs şimdiki zaman (2)*; *gel(mek) fiili, şimdiki zamanın 3. tekil şahıs*; *gelmek fiilinin şimdiki zaman çekimi*; *şimdiki zaman 3. tekil şahıs*; *şimdiki zaman eki*.

Gelmeyedin:

2. tekil şahıs dilek kipinin hikayesi, olumsuz; di'li geçmiş zaman, olumsuzluk eki, 2. tekil şahıs; emir-istek çekiminin olumsuzunun görülen geçmiş zaman çekimi; gel- fiilinin olumsuz dilek-istek kipiyle geçmiş zaman 2. tekil şahıs çekimi; gel- fiilinin olumsuzunun istek kipinin hikayesinin 2. tekil kişisi; gel(mek) fiilinin olumsuz, isteme kipinin hikayesinin 2. tekil şahıs; gelmek fiilinin istek kipinin hikayesinin 3. tekil şahıs çekiminin olumsuz; gelmek fiilinin olumsuzunun geçmiş zamanının istek 2. tekil kişi çekimi; görülen geçmiş zamanın olumsuz; isteğin hikayesi (olumsuz) 2. tekil şahıs; istek hikaye 2. tekil şahıs olumsuz; istek kipi tekil 2. şahıs çekimi-olumsuz (hikayesi); istek kipinin hikaye **birleşik zamanının** 2. tekil şahıs (olumsuz); istek kipinin hikaye birleşik zamanının 2. tekil şahıs olumsuz; istek kipinin hikayesi olumsuz (2. tekil); istek kipinin hikayesi olumsuz / 2. tekil şahıs olumsuz çekimi; istek kipinin hikayesi, 2. tekil şahıs olumsuz çekimi (2); dilek kipinin hikayesi (olumsuz); istek kipinin hikayesinin 2. tekil şahsının olumsuz; istek kipinin hikayesinin olumsuzunun 2. tekil çekimi; istek kipinin olumsuz hikaye **birleşik zamanla** çekimi 2. tekil şahıs; istek kipinin olumsuz; istek kipinin olumsuzunun hikayesi 2. tekil şahıs (2); istek kipinin olumsuzunun hikayesi; olumsuz istek **rivayet** eki 2. teklik şahıs; **olumsuzun dili geçmiş zamanı**; şart kipinin hikayesinin olumsuzunun çekimi; 2. *tekil şahıs istek kipi*; *istek kipinin hikayesi*; *istek kipinin hikayesi 2. tekil şahıs (2)*; *istek kipi (2. tekil)*; 2. *tekil şahıs geçmiş zaman*; **gereklilik** kipinin hikayesi 2. tekil şahıs; gel- fiili istek kipi ve di'li geçmiş zamanla **birleşik zaman** oluşturmuştur; istek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

3. tekil; istek kipinin görülen geçmiş zaman 2. tekil kişi çekimi; imek fiilinin istek kipi çekimi 2. tekil şahıs.

Gelmesen:

şart kipinin olumsuzu 2. tekil şahıs (2); dilek-şart kipinin 2. tekil şahısı (olumsuz); şart kipinin olumsuzunun 2. tekil şahısı; gel(mek) fiilinin olumsuzu, şart kipinin 2. tekil şahısı; dilek-şart kipi, 2. tekil şahıs olumsuz çekimi; şartın olumsuzu 2. tekil şahıs; şart kipinin olumsuzu / 2. tekil şahıs; şart kipi olumsuz 2. tekil şahıs; 2. tekil şahıs dilek şart kipinin olumsuz çekimi; **3. tekil şahıs dilek kipinin olumsuzu; dilek şart kipi, 2. tekil şahıs, olumsuz çekimi; dilek-şart kipinin 2. tekil şahıs olumsuzu; emir kipi (olumsuz) 2. tekil; gel- fiilinin olumsuz dilek-istek kipiyle geniş zaman 2. tekil şahıs çekimi; gel- fiilinin olumsuzunun şart kipinde 2. tekil kişi çekimi; gelmek fiilinin 2. tekil şahıs çekiminin olumsuzu; gelmek fiilinin olumsuzunun geniş zamanının emir-istek 2. tekil kişi çekimi; istek kipinin 2. tekil kişi olumsuzu; istek kipinin olumsuz çekimi 2. tekil şahıs; istek kipinin olumsuzu 2. tekil şahıs; istek kipinin olumsuzu 2. tekil şahısı; istek kipinin olumsuzunun 2. tekil şahısı; istek kipinin olumsuzu; olumsuz şart eki 2. tekil şahıs; olumsuzluk eki 2. tekil şahıs; şart kipinin olumsuz çekimi 2. tekil şahıs; şartın olumsuzu (2. tekil şahıs); şartın olumsuzu 2. tekil şahıs; şartın olumsuzunun 2. tekil çekimi; dilek-şart kipinin olumsuzu; geniş zaman tekil 2. şahıs çekimi-olumsuz; olumsuz; şart-koşul kipi; 2. tekil şahıs dilek; 2. tekil şahıs istek/emir; emir kipinin şartı; 2. tekil şahıs şart kipi; gelmek fiilinin istek çekimi; istek 2. tekil.**

Yukarıdaki verileri özetleyerek değerlendirelim:

•Olumsuz fiil çekimlerinde, birkaç örnek hariç, olumsuzluk kavramı çekim/kip adlarına yansıtılmıştır. Bu durum, katılımcıların, –mA biçimbirimini çekimin bir bileşeni olarak gördüğünü gösterir.

•Olumsuzluğu çekim adlarına yansıtan katılımcıların çok azı, “gel- fiilinin olumsuzunun geniş zaman 1. tekil kişi çekimi” şeklinde onu fiile isnat ederek adlandırma yapmıştır. Diğer katılımcıların tamamına yakını, adlandırmalarında olumsuzluğu zaman’a (şimdiki zamanın olumsuzu 3. tekil şahıs); çekim’e, (gelmek fiilinin 2. tekil şahıs çekiminin olumsuzu); kip’e (istek kipinin olumsuzunun hikayesi); nadiren de kişi’ye (emir kipinin 3. tekil şahsının olumsuzu) atfetmişlerdir. Bu sonuç, Ergin’in, “Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur. Geniş zamanın menfisi vardır.” sözleriyle sadece geniş zaman çekimi için, istisnai olarak kabul ettiği, İlhan’ın “–mayacak ‘gelecek zamanın olumsuzu’, –masa ‘şart kipinin olumsuzu’ gibi kullanımlar olmadığına göre ...” sözleriyle olmadığını söylediği adlandırma tarzının uygulamada yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

•Aynı çekim için katılımcıların standart bir adlandırması olmadığı gibi, kişisel adlandırmalarda da çoğunlukla bir standart

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

yoktur. Örneğin, olumsuzluk kavramını taşıması bakımından şu çekimlerin hepsi aynı özelliği göstermesine rağmen, katılımcının, olumsuzluğu çekim adlarına yansıtma şekli, her çekim için farklı olmuştur: **gelmem**: eylemin olumsuzu 1. tekil çekim; **gelme**: olumsuz emir çekimi; **gelmemişsin**: olumsuzun geçmiş zaman çekimi 3. tekil kişi; **gelmeyedin**: olumsuzun dili geçmiş zamanı.

•Katılımcıların bazıları kısa adlandırmalar yaparken (**gelmesen**: olumsuz vb.), bazıları uzun adlandırmaları tercih etmişlerdir (**gelmeyedin**: *gelmek fiilinin istek kipinin hikayesinin 3. tekil şahıs çekiminin olumsuzu vb.*).

•Veriler arasında yer yer yanlış adlandırmalar da görülmektedir (**gelmesen**: *geniş zaman tekil 2. şahıs çekimi-olumsuz vb.*).

Sonuç

1. Konuşanın eylemin işlenişi ile ilgili ruhsal durumunu, kişisel tutumunu yansıtan kip, çekimle somutlaşan, ancak dil içi ve dil dışı diğer bağlamsal unsurlarla derinleşen bir olgudur.

2. Olumsuzlayıcı bir bileşen olarak fiil kök veya gövdesi ile çekiminin kesişim noktasında bulunan –mA'nın kiple ilgisi, biri fiilin tabanı, diğeri çekimi üzerinden olmak üzere iki boyutludur. Ancak kip olgusuna katkısı daha çok taban üzerindedir.

3. İncelenen başlıca gramer çalışmalarının hemen hepsinde, sadece geniş zaman çekimiyle ilgili de olsa, fiillerin olumsuz çekimlerine dikkat çekilmiş, yer yer bu çekimler için adlandırmalar yapılmıştır. Aynı şekilde ankete katılan Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin tamamına yakını, olumlu fiil çekimleri ile birlikte verilen olumsuz fiil çekimlerini adlandırırken, olumsuzluğu çekim adlarına yansıtmıştır. Bu durum hem teorik hem de pratikte –mA'yı kavramsal olarak çekimden büsbütün ayırmanın mümkün olmadığını göstermektedir.

4. Tıpkı biçimbilgisel görev adı konusunda olduğu gibi, mA'nın kavramsal olarak çekim adlarına yansıtılma şekli konusunda da gerek gramer eserlerindeki adlandırmalarda gerekse öğretmenlerin adlandırmalarında bir birlik yoktur. Adlandırmalarda olumsuzluk, “zaman”, “çekim”, “kip”, “taban” ve “kişi” gibi değişik kavramlara atfedilmiştir.

5. Adlandırmalarda, olumsuzluğun zamanın olumsuzu, kişinin olumsuzu şeklinde doğrudan zamana veya kişiye atfedilmesi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü zamanın veya kişinin olumsuzlanması mümkün olmadığı gibi, onlara ait bir olumsuzluk da söz konusu değildir. Aynı şekilde *kipin olumsuzu*, *şartın olumsuzu*, *isteğin olumsuzu* gibi adlandırmalar da çekimle kipin kavramsal olarak karıştırılmasından kaynaklanan ezbere dayalı adlandırmalardır. Bu adlandırmalar, biçimbirimlerin dizimine de aykırıdır. Zira biçimbirimlerin dizimine göre yapılacak bir adlandırmada, -mA, çekimi sağlayan diğer biçimbirimlerden önce geldiği için, “*zamanın, şartın veya isteğin olumsuzu*” değil, “*olumsuzun zamanı, şartı veya isteği*” gibi bir ifadenin ortaya çıkması beklenir ki böyle bir ifade de öncekiler gibi hiçbir şekilde uygun değildir.

6. Bir taraftan -mA'nın yapım eki olduğunu iddia edip diğer taraftan onu çekimin asli unsuru gibi işlemek ve “*şimdiki/geniş zamanın olumsuzu/ olumsuz çekimi*” gibi adlandırmalara gitmek; olumsuzluğu çekimin bir parçası sayıp, çekim/kip adlarına yansıtıp ancak kipin bileşenleri arasında saymamak bu konuda yaşanan başlıca çelişiklerdendir.

7. Gramer çalışmalarındaki yaklaşımlarla öğretmenlerin yaklaşımları üst üste konduğunda, bazı çalışmalarda birleşik çekimlerle ilgili olarak dikkat çekilen adlandırma sorununun (bk. Gülsevin, 1997: 215-224) önemli bir boyutunun da olumsuz fiil çekimlerinin adlandırılmasında yaşandığı görülmektedir.

8. Bu soruna kaynaklık eden başlıca nedenler şunlardır:

- a. Çekim-kip-zaman-olumsuzluk gibi kavramların arasındaki ilişki yumağının tam olarak çözülememesi,
- b. Çekimi oluşturan biçimbirimlerin ilişki ağındaki işlev ayrıntılarının yeterince teşhis edilememesi¹⁹,
- c. Hem türetici hem de çekimleyici özelliğe sahip olan -mA'nın görev sınırının tam olarak çizilememesi
- d. Genelde çekim/kip öğretiminde kullanılan yöntemin öğretici değil ezberletici olması,
- e. Çekim/kip konusundaki bilgilerde yüzeysellik ve konuyu basit görme/basitleştirme, klişe bir ifadeye sığdırma çabası.

¹⁹Gülsevin'in “*Fiil çekiminde kullanılan eklerin fonksiyonlarını tespit etmek, hatta bazen bu fonksiyonları birbirinden ayırt edebilmek oldukça güçtür.*” (Gülsevin, 2002: 35-50) sözleri bu gerçeğin ifadesidir.

Öneriler

1. Çekimli bir fiil, eğer *gelgit*, *kaptıkaçtı* örneklerindeki gibi adlaşmamışsa, yüklemidir. O, yükünde, anlamıyla ilgili, olma-olmama/kılma-kılmama, zaman, tarz, özne, konuşan, muhatap ve sayı'ya ilişkin türlü mesajlar taşır. Cümlenin hafızasıdır. Cümle unsurlarının tümüyle birer ilgisi vardır. Eylemin mekânı, zamanı, nesnesi ile ilgili sorular ona sorulur. Tek başına da basit cümle değerindedir.

Bu denli çok bileşenli, kapsamlı bir yapıyı, bütün bileşenlerinin işlevlerini dikkate alarak klişe bir ifadeye sıkıştırmak kolay görünmemektedir. Özellikle çekime katılan biçimbirim sayısının fazla olduğu "...*bak-a-kal-ma-mış mı-y-dı?*, *anla-ş-a(u)-ma-y-acak-mış-sa*" gibi birleşik çekimleri adlandırmak daha da güçtür. Bu tür çekimleri bir iki sözcükle basit bir ifade kalıbına sığdırmak, çekime katılan bazı biçimbirimlerin işlevlerini hesaba katmamak olacağı gibi, bütün biçimbirimleri dikkate alarak zincirleme bir adlandırma yapmak da hem anlatım estetiği hem de dilbilgisi öğretimi açısından uygun değildir. Zaten bağlamdan soyutlanmış bir fiili, kişilere göre çekimleyip, ona bir isim takmakla çekim-kip gibi karmaşık bir konunun öğrenilmiş olduğunu sanmanın bir yanılgı olduğu, defalarca bu konuyu işlemiş öğrencilerin konuya ilişkin sorulara verdikleri cevaplardan²⁰ ve konuyu öğretenlerin yukarıdaki adlandırmalarından açıkça anlaşılmaktadır.

Bu bakımdan, çekimde yer alan bütün biçimbirimlerin kavramsal değerlerini (bazı biçimbirimlerin işlevlerini de göz ardı ederek) bir ifade kalıbına gelişi güzel sıkıştırmak yerine, kılıp, görünüş, kip, zaman vb. terimlerle ilgili yeni görüş ve düşünceleri dikkate alarak onları çözümlemenin, biçimbirimlerin birbirileri ile olan ince münasebetini hesaba katarak, her bileşenin çekime katkısını maddeler halinde bizzat adlandırmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Basit bir örnek:

Ahmet dün okula gitmemiş (Ø).	Ahmet dün okula gitmiş olmalı (Ø).
git-: fiil kökü	git-: fiil kökü
-ma: olumsuzluk eki	-miş: geçmiş zaman eki ²¹

²⁰Oymak, yaptığı araştırmada, yedi yüz elli öğrenciden (beş yüzü üniversite, iki yüz elli lise öğrencisi) birinin bile kipin tanımını yapamadığı söyler (bk. Oymak, 2004: 1-18).

²¹Fiil +(-yor, -Ar/-r, -AcAk, -mİş)+ol- yapısındaki ol- yardımcı fiilinden önce gelen ekler, bazı kaynaklarda sıfat fiil ekleri olarak gösterilmekte ve bu eklerle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

-miş: geçmiş zaman eki	ol-: yardımcı fiil
-Ø (sıfır biçimbirim): 3. tekil şahıs	-Ø (sıfır biçimbirim): 3. tekil şahıs
çekimlenen fiil: git-	-malı: gereklik eki (tahmin işlevinde)
özne: Ahmet	çekimlenen fiil: git-
Özne fiili gerçekleştirmemiş.	özne: Ahmet
fiilin gerçekleşmediği zaman: geçmiş zaman	Öznenin fiili gerçekleştirip gerçekleştirmediği tam olarak belli değil.
Konuşan, fiilin gerçekleşmediğini başkasından duymuş.	fiilin zamanı: geçmiş zaman (Başkasından duyma yok.)
konuşanın eylemin işlenişi ile ilgili yorumu/tutumu: Konuşan, Ahmet'in eylemi gerçekleştirmediğini başkasından duymuş/sonradan öğrenmiş, haber veriyor.	konuşanın eylemin işlenişi ile ilgili yorumu/tutumu: Konuşan, eylemin geçmişte işlendiğini kuvvetle tahmin ediyor. (Bu anlamı veren: – mİş olmalı yapısı)

2. Tablo: Çekimli fiil (yüklem) çözümleme tablosu

2. Olumsuzluk hem çekim hem de kip açısından ayrı ayrı değerlendirilmeli, şayet olumsuzluğun yansıdığı bir adlandırma yapılacaksa olumsuzlananın fiilin bildirdiği oluş ve kılış olduğu bilinmeli ve olumsuzluk ya çekim ya da taban üzerinden fiile isnat edilmelidir: Gelmedi: *görülen geçmiş zamanın olumsuzu* değil, *gel-fiilinin* görülen geçmiş zaman(da) **olumsuz** çekimi veya *gelme-fiilinin* görülen geçmiş zaman(da) çekimi şeklinde bir adlandırma yapılmalıdır.

3. Kip konusu işlenirken, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, fiil mutlaka bir bağlam içerisinde verilmeli ve kipi çekimle var olan ancak çekimi aşan bir olgu olduğu gerçeği kavratılmalıdır. Aksi

kurulan yapılar *karmaşık birleşik fiiller* olarak adlandırılmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bk. Efendioğlu; Solmaz, 2007: 49-58). -yor eki hariç, bu eklerin Türkçede eskiden beri aynı zamanda sıfat-fiil eki olarak kullanılageldiği yaygın bir kabuldür (Bk Ergin, 1985: 290). Ancak burada çekimin bir parçası haline gelmiş, zaman bildiren ve yerine göre kipsel değer taşıyan bu ekleri, görünürde sıfat yapıcı hiçbir işlevleri yokken, sıfat-fiil eki olarak göstermenin dilbilgisi öğretimi açısından uygun olmadığını düşünüyoruz. Şayet çekimin bir parçası olan söz konusu ekler sıfat-fiil ekleri sayılacaksa i- fiiliyle kurulan çekimlerdeki i- fiilinden önce gelen benzer ekleri de sıfat-fiil eki saymak gerekir. Böyle bir ayırımın/adlandırmanın, konuyu, öğrenenler açısından daha da karmaşık ve anlaşılması zor hale getireceği açıktır. Dolayısıyla bu ekler, çekimin bir parçası sayılmalı ve çekimdeki işlevlerine göre değerlendirilmelidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

halde –sA’nın olduğu yerde mutlaka bir şart kipinin²²; -yor’un olduğu yerde mutlaka bir şimdiki zamanın olduğunu sanan öğrencilerimizin varlığı devam edecektir.

KAYNAKÇA

- GABAIN, A. Von, (Çev. Mehmet Akalın), (2000). *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ABAK, Aylâ (1993). *Tüm Ortaokul ve Liseler İçin Türkçe Dilbilgisi*, Hazar Yayınları, İstanbul.
- ACARLAR, Kevser (1969). “Fiil Kiplerindeki Anlam Kaymalarının Nedenleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 213: 250-254.
- ADALI, Oya (1979). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- ASLAN, Sema (2007). “İstek Kipliği, Gerçeklik ve Gerçekleştirilebilirlik” *VII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu* (2-5 Mayıs), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- AYDIN, Özgür (2007). “Türkçede Üçüncü Kişi Buyrum Yapıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47: 151-163.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BARUTÇU ÖZÖNDER, Sema (1999). “Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi” *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 56-64.

²²Bize göre, şart ifadesi tek başına kip değil, kip olgusunu ikmal eden bir belirteç görevindedir. *Ahmet gelmese gidemeyiz*. cümlesinde iki kip değil, tek kip vardır. Konuşan, *git-* fiilin gerçekleşmesinin Ahmet’in gelmesine bağlı olduğunu haber veriyor. (haber kipi). Dolayısıyla *Ahmet gelmese* kısmı her ne kadar şeklen tamamlanmış bir yapı görünümünde olsa bile anlamsal olarak tam değildir, *gidemeyiz* yüklemine tümleyicisidir ve bu nedenle kip olgusunun bütünü değil, bir bileşenidir. Bu özelliğinden ötürü Gülsevin, -sA ekinin fiil kipleri bölümünde değil gerundiumlar içerisinde *şart gerundiumu* adı altında verilmesi gerektiğini bildirir (bk. Gülsevin, 1990: 276-279). Şayet çekimli yapısı, özne, tümleç gibi cümlenin öğelerini alması göz önünde bulundurularak bir kip isnadı yapılacaksa, bu, kip değil, *kipçik* gibi bir ifade olmalıdır. Ayrıca “*fil+zaman+i-se*” şeklindeki bir çekimi *şart birleşik zamanı* (bk. Efendioğlu; Solmaz, 2007: 49-58) olarak adlandırmak da bizce doğru bir adlandırma değildir. Zira burada birleşik bir zamandan değil, olsa olsa birleşik bir çekimden söz edilebilir.

-
- BAŞDAŞ, Cahit (2006). “Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler”, *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (26-27 Eylül), Bilkent Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 400-406.
- BİLGİN, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Anı Yayınları, Ankara.
- BOZKURT, Fuat (2004). *Türkiye Türkçesi-Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- BÖREKÇİ, Muhsine (2001). “Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk-Olumsuzluk”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 44: 45-61.
- BURAN, Ahmet (2007). “Olumsuzluk Ekinin (-mA) Türk Lehçelerindeki Sesbilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme”, *2. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı* (25-30 Ekim), Bişkek/Kırgızistan.
- DEMİR, Necati (2003). “Türkçede Gereklik Kipleri ve İşlevdeşleri”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 11-22.
- DEMİRGÜNEŞ, Sercan (2008). “Türkçedeki Zaman Belirteçlerinin Sınıflaması ve Dökümü Üzerine Bir Deneme Çalışması”, *Turkish Studies*, 2: 278-293.
- DİLAÇAR, Agop (1971). “Gramer”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 83-145.
- DİLAÇAR, Agop (1974). “Türk Fiilinde ‘Kılınış’la ‘Görünüş’ ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 159-171.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1963). *Türkçede Füller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EFENDİOĞLU, Süleyman, SOLMAZ, Ali Osman (2007). “Birleşik Zamanlar Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35:49-58.
- ERGİN, Muharrem (1985). *Türk Dilbilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERTANE BAYDAR, Arzu Sema (2003). “İlköğretim Okullarının İkinci Kademesinde Dil Bilgisi Öğretimi”, *Türk Dili*, 624:779-783.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- GENCAN, Tahir Nejat (1992). *Dilbilgisi Lise: I-II-III*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer; FİDAN, Mustafa (2004). *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (Yazarı: Mithat Sadullah), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (1990). "Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine", *Türk Dili*, 467: 276-279.
- GÜLSEVİN, Gürer (1997). "Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine", *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 215-224.
- GÜLSEVİN, Gürer (2002). "Eski Türkiye Türkçesindeki İstek Kipi Üzerine", *İlmi Araştırmalar*, Cilt: XIII, s. 35-50.
- GÜLSEVİN, Gürer (2004). "Türkçede 'Sıra Dışı Ekler' ve Eklerin Tasnif Tanımlama Sorunu Üzerine", *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1267-1283.
- GÜNEŞ, Sezai (1995). *Türk Dil Bilgisi*, Altındağ Matbaası, İzmir.
- GÜRSES, Raşide (2005). "Dilimizin Yaşadığı Sorunların Eğitim Boyutu Üzerine", *Türk Dili*, 639: 251-258.
- HENGİRMEN, Mehmet (1998). *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara.
- İLHAN, Nadir (2005). "Türkçede Olumsuzluk", *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, s. 271-279.
- KARABACAK, Esra (2002). *Müyesiretü'l-Ulûm* (Yazarı: Bergamalı Kadri), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KAYA, Nesrin (2004). "Türkçe'de Bildirme Kiplerinde Zarf Kullanımlarına Dayalı Anlam Özellikleri", *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 89-98.
- KAYA, Türkay (1999). *Kavâid-i Lisân-ı Türkî* (Yazarı: Halit Ziya Bey), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KESKİN, Raşit (2003). *Türkçe Dil Bilgisi- Kelime ve Cümle Tahlilleri*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- KOCAMAN, Ahmet (1983). “Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler”, *TDAY Belleten* 1980-1981, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 81-85.
- KOÇ, Nurettin (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KÖKTÜRK, Muhsin (1991). *Dilbilgisi (İlkokul 5)*, Yıldırım Yayınları, Ankara.
- KURUL (2007). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KURUL (2008). *Ortaöğretim 10. Sınıf Dil ve Anlatım Ders Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- OYMAK, Rıfat (2004). “Türkçe Öğretiminde –Dilbilgisel- Bir Biçimbirim/Ulam Olan ‘Kip’ Kavramının Biçimdizimdeki İşlevi İle Kavrama Düzeyi ve Geleneksel Dilbilgisi Eleştirisi”, *III. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, (6-9 Temmuz), İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2001). “Türkçede Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Tespitler”, *Türk Dili*, 598: 410-411.
- ÖZÇELİK, Sadettin, ERTEN, Münir (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.
- ÖZDEMİR, Emin (1967). “Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, s.177–203.
- ÖZKAN, Bülent (2006). “Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak ‘Olumlama’ ve ‘Olumsuzlama’”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1: 269-282.
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2004). “Türkçede Kip Kategorisi ve –yor Biçimbiriminin Kipsel Değeri”, *Dil Dergisi*, 124: 18-33.
- ŞAHİN, Hatice (2003), “Birleşik Çekimli Fiillerin Zaman ve Anlam Açısından Gösterdiği Çeşitlilikler”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4: 157-168.
- ŞAHİN, Hatice (2005). “Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve Zaman Eklerinin Uyumu”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s. 649-654.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- ŞAHİN, Hatice (2006). “Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11: 213-221.
- TOPARLI, Recep, ILGIN, Ali (2006). *Üss-i Lisân-ı Türkî* (Yazarı: Mehmet Sadık), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- TOPARLI, Recep, YÜCEL, Dilek (2006). *İlm-İ Sarf-ı Türkî* (Yazarı: Süleyman Hüsnü Paşa), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- TÜRK, Vahit (1996). “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *TDAY Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, s. 291-340.
- TÜRKYILMAZ, Fatma (1999). *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2004). “Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 635: 678-686.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2004). “Eklerin Öğretimi Üzerine Bir İki Söz”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6: 173-182.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2005). “Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9: 187-201.
- VARDAR, Berke vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul.
- YAMAN, Ertuğrul (1999). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*